

A black and white photograph of several nuns in a courtyard. In the foreground, a nun in a white habit and veil is seated on a white bench, smiling. To her right, two more nuns in white habits and veils stand, looking towards the camera. In the background, another nun is seated on the left, and a man in a dark suit is partially visible. The setting is an outdoor courtyard with a stone wall and a window in the background. A decorative metal object is visible on the right side of the wall.

Ses Corioses

La vida d'una congregació femenina
al Manacor del segle xx

COLOMA BOADA, IRENE BRUGUÉS,
I PERE FULLANA (EDS.)

Ses Corioses

La vida d'una congregació femenina al Manacor del segle xx

Coloma Boada Catasús, Irene Brugués Massot i
Pere Fullana Puigserver (eds.)

Publicacions de l'Abadia de Montserrat,
2020

Amb la col·laboració de

Federació Catalana de
Monges Benedictines

Servei d'Arxius de la Federació
Catalana de Monges Benedictines

Bisbat de Mallorca

Ajuntament de **Manacor**

Primera edició, desembre de 2020

© Els autors, 2020

© Caty Amengual, 2020, per als dibuixos

© fotografies: Arxiu del Monestir de Sant Benet de Montserrat (AMSBM),
Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (AHCOAC), Arxiu Municipal de
Manacor (AMM), Catalina Juan, Jaume Mesquida, Juan Ginard Mas i família Cubells

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-154-8

Dipòsit legal: B. 19557-2020

Imprès a Gràfiques 92

Gràcies a unes dones que no es van aferrar a sa pròpia vida,
es gra de blat enterrat dins es solc ha donat molt de fruit
(Jn 12, 24-25).

Índex

<i>Pròleg</i>	9
<i>Introducció</i> , Teodor SUAU I PUIG	11

I. DONES CREANT XARXA

Religiositat femenina a Manacor al tombant del segle xx

Antoni M. Alcover i les Serventes de la Santa Família: el paper de la dona i la religiositat popular al començament del segle xx, Maria Magdalena GELABERT MIRÓ	19
Bartomeu Domenge, pedagog, sacerdot i fundador de les Serventes de la Santa Família de Manacor, Francesc VICENS GOMILA	43
La Reunió femenina de Jesús, Maria i Josep, de Manacor (1880-1907), Pere FULLANA PUIGSERVER	59
La Iglesia de la Santa Família de Manacor. Una iniciativa de Antoni Maria Alcover, un proyecto de Joan Rubió i Bellver, Soledad LIAÑO GIBERT	81

II. DONES SERVINT EL POBLE

La Congregació de les Serventes de la Santa Família

Història de la Congregació de les Serventes de la Santa Família (1907-1969), Pere FULLANA PUIGSERVER	101
La Visita Domiciliària de La Santa Família a Manacor, Pere TERRASSA RIGO	135
La música al servei del culte i la cultura. El fons musical de la Congregació de les Serventes de la Santa Família, Bàrbara DURAN BORDOY	151
De Serventes a Benedictines. Una transformació en una Església en renovació, Irene BRUGUÉS MASSOT i Coloma BOADA CATASÚS	173
Bibliografia	197

III. DONES FENT MEMÒRIA

La Congregació de les Serventes de la Santa Família a través dels records

La memòria viva d'una congregació. Entrevista a la mare Margalida Antònia Lliteras Nadal, Antònia MATAMALAS PROHENS	209
<i>Ses Corioses</i> : un vol en blanc i negre pel record de les meves monges de la Santa Família de Manacor, Bernat NADAL NICOLAU	219
Retalls d'una vida compartida. Àlbum fotogràfic de la Congregació de les Serventes de la Santa Família (c. 1901-1976), Irene BRUGUÉS MASSOT i Coloma BOADA CATASÚS	225

Pròleg

La presidenta de la Federació Catalana de Monges Benedictines i l'abadessa de la comunitat de la Santa Família de Manacor tenen el goig de prologar la publicació *Ses Corioses. La vida d'una congregació femenina al Manacor del segle xx*. Una obra que sorgeix de la voluntat de deixar testimoni de la presència arrelada a Manacor de la comunitat de la Santa Família, en un moment on el seu passat es dilueix en un present canviant. Per això, l'obra repassa de forma amena i rigorosa la fundació, evolució i extinció de la Congregació de les Serventes de la Santa Família, la seva història i la seva aportació social, cultural i espiritual al poble de Manacor des dels seus orígens, a finals del segle XIX, fins al seu pas a benedictines el 1969.

Aquesta monografia d'autoria col·lectiva vol ser una visió polièdrica sobre aquesta comunitat femenina, les dones que en van formar part i les relacions que van establir amb la societat manacorina del seu entorn. Els articles tenen present els orígens de la comunitat, la voluntat transformadora d'aquelles joves manacorines que van acabar trobant el seu lloc en el món a través de la vida en comunitat i de servei social al poble mitjançant l'ensenyament, la cura dels infants i l'acollida. Dones creant xarxa per a dones.

El present llibre sorgeix dels actes de celebració dels cinquanta anys de la fundació del monestir de la Santa Família —la primera i única comunitat femenina benedictina de l'illa de Mallorca—, que van tenir lloc el maig de 2019. Passat, present i futur es van combinar en aquesta celebració, que volia recuperar la memòria històrica d'un grup de dones que, amb la seva vida i el seu treball, van participar —i encara avui participen— en la construcció de la societat manacorina des del fet diferencial femení i religiós.

Donem les gràcies a tots els qui heu fet possible aquesta publicació: els autors dels articles; el Dr. Pere Fullana, que ha col·laborat en la coordinació; els qui han cedit imatges; la Sra. Isabel Casas per l'ajut a l'àlbum fotogràfic; i l'Ajuntament de Manacor i la Comissió Mixta de Patrimoni del Bisbat i el Consell de Mallorca pel seu suport institucional.

Desitgem que totes les persones que llegireu aquesta publicació, tant aquells manacorins i manacorines que de ben segur hi trobareu molts records, com aquelles que vulgueu conèixer el paper de la dona a l'Església mallorquina del segle xx, hi descobriu la vida, l'espiritualitat i la projecció d'unes dones que no van escatimar esforços per «ser qui eren», fidels a elles mateixes i a la seva crida, arrelades en un poble i disposades sempre a crear llaços d'amistat i servei segons les necessitats de cada moment.

Mare ESPERANÇA ATARÉS SOLANS,
presidenta de la Federació Catalana de Monges Benedictines
Mare MARIA DEL MAR ALBAJAR VIÑAS,
abadessa del Monestir de Sant Benet

Introducció. Una història de fidelitats

A l'hora de començar la introducció a la present obra, em ve el record que ara vos contaré. Essent jo seminarista (octubre de 1961 a juny de 1970), el director espiritual de la secció de filosofia, mossèn Jaume Cabrer i Lliteres, de tant en tant rebia la visita de dues monges, amb les quals parlava llargament i que en acabar acompanyava fins a la porta del Seminari. Després, indefectiblement, a la primera ocasió, ens demanava que pregàssim per unes intencions que el preocupaven molt. Més tard vaig arribar a saber que aquestes «intencions» no eren altres que el complicadíssim pas de les germanes de la Santa Família, conegudes com «les Corioses», a l'orde benedictí, lligat als monestirs de l'àmbit català. A mi em va fer molta il·lusió que a Mallorca s'hi ubicàs un monestir femení entorn de la Regla de Sant Benet. Però va ser molt més endavant de la meua vida, essent ja prevere, que vaig entrar en contacte amb l'actual comunitat, que, ja complerta i acabada la seva evolució, em convidaren a predicar els exercicis espirituals. Per casualitat, s'hi trobava una germana de Sant Pere de les Puelles, Gertrudis Argenter, que tenia cura d'algunes novícies, i això fou la causa que en els anys que seguien vaig tenir l'oportunitat de conèixer gairebé la totalitat dels monestirs femenins i masculins de Catalunya. Fou una sort i un orgull i em feu molt de bé. El carisma de la vida monàstica per a mi sempre ha estat no sols valorat, sinó envejat: estic convençut que els monjos i monges són un dels pocs luxes que Déu es permet. Són una gent només per a Ell, gràcia per a l'Església universal i per al món i ens recorden des del silenci i la duresa del dia a dia viscuts en comunitat l'absolut de l'amor gratuït. No he començat així aquesta introducció debades: vull expressar l'horitzó de simpatia i gratitud des del qual l'he pensat i que sent per la comunitat de Sant Benet, de la qual actualment formen part

les germanes de la Santa Família de Manacor, vertaderes companyes del ministeri de tants preveres de la meua diòcesi i del grup de laics i laiques que es repleguen entorn d'elles.

Només aquest horitzó, doncs, justifica l'acceptació de l'encàrrec d'escriure les primeres pàgines del volum que teniu a les mans. I que sens dubte representa un homenatge merescut tant a la Congregació de Serventes de la Santa Família com a la comunitat de benedictines de la Santa Família de Manacor; dos moments prou significatius d'una única història de fidelitat en tres temps: el convent de «Corioses» de Manacor, el Monestir de la Santa Família i la fusió amb la comunitat de Sant Benet de Montserrat recentment esdevinguda.

La lectura dels articles que conformen el present text ha provocat en mi una fonda reflexió. M'ha impressionat profundament la història d'aquest grup de dones que des del 1907 fins avui han seguit un camí, gens de roses, mogudes únicament per l'amor a l'evangeli. Dic la història, que no la crònica. Aquesta darrera la podem conèixer com a resultat de la investigació dels professionals, que amb els seus mètodes científics es pregunten per tot allò que va passar i que pugui ser documentat amb testimonis fefaents. Però això no ho és tot mai. Falta la història: la peripècia existencial que visqueren els fundadors, cada una de les germanes i la comunitat en si, les il·lusions, les alegries, les esperances fallides, els errors i els dolors..., tot allò que només cada persona guarda en el sagrari del seu cor i que difícilment sabrà comunicar i, per tant, no podrà ser conegut. Però que hom endevina darrere cada línia escrita pels que elaboren les cròniques. És aquest sentit amagat que jo voldria que fora tingut molt en compte a l'hora de valorar el testimoni de la comunitat que ens ocupa.

I el primer record ha de ser per al fundador, mossèn Bartomeu Domenge, que l'any 1907 estableix, amb l'ajut de la seva germana, Maria Antònia, una comunitat de religioses al carrer de s'Estrella de Manacor. Un prevere mallorquí, de la part forana, que no mostra cap interès per la carrera eclesiàstica, a la qual sens dubte hauria pogut aspirar, i que segons ens expliquen els historiadors, participava com la resta del clergat mallorquí d'una ideologia integrista, ultramuntana, conservadora típica dels temps. La pèrdua dels Estats Pontificis i el confinament del Papa al Vaticà havien provocat en el catolicisme mundial una reacció antiliberal molt intensa, i el pontificat de Lleó XIII, mort el 1903 —just quatre anys abans de la fundació—, havia marcat unes pautes noves per a viure la condició de catòlics en un món cada vegada més allunyat de les antigues tradicions i dels antics costums. A Mallorca, regia la diòcesi el bisbe Pere Joan Campins, que havia de morir dos anys abans que el fundador, el 1915. De manera prou curiosa, hi va haver bisbes en aquella època més progressistes que la massa del clergat, nombrós i influent en la socie-

tat mallorquina. La vida cristiana d'aleshores es servia dels mitjans de pietat que s'havien anat perfilant a partir de la reforma tridentina i que pretenia proporcionar a gent poc il·lustrada, desconexada de la llengua de la litúrgia, el llatí, alternatives capaces d'alimentar la fe, l'esperança i la caritat. Tot i els condicionaments sociològics que ens separen tantíssim del mode de vida d'aleshores, no deixa de sorprendre que persones formades en un tipus de pietat i d'ideologia com aquells fossin capaços d'individuï els problemes reals de la gent, analitzar-los i crear mediacions escaients i oportunes per tal de crear solucions eficaces a partir de la fe cristiana.

El problema de trobar camins de donació a Jesucrist des de la condició femenina, les necessitats urgents de formació per a les dones, la voluntat d'insistir en els continguts de la fe la major part possible del poble, són les motivacions reals que provocaren en els fundadors, mossèn Domenge i la seva germana, la voluntat d'inventar una eina que en fos resposta. La fundació s'inscriví en un moviment més ample de tota la diòcesi, iniciat a finals del segle XVII i que encara continuaria molt de temps. Responia a les necessitats que acabam de ressenyar. I ho feia des de la sensibilitat de cada un dels fundadors/fundadores que s'atrevien a passar de la teoria a la pràctica, de la lamentació davant com estaven les coses de malament al coratge d'assetjar els remeis possibles.

En el cas de mossèn Domenge, Manacor en fou l'origen de la necessitat i el seu objectiu. És molt probable, no ho sé, però em sembla possible, que la intenció del prevere i de la seva germana no fos anar molt més enllà de la comunitat que anomenaren Congregació, que es centrà en l'àmbit de la ciutat de Manacor, per tal de respondre de manera eficaça a les seves urgències. Allò que realment els interessava i que els fa mereixedors de tot el nostre reconeixement, era posar remei a situacions específiques de l'època, concentrades en l'atenció a la dona, atès que eren també dones les persones que hi volien dedicar la vida. Una realitat presidia aquest intent: per donar, cal tenir qualche cosa; no hi haurà treball pastoral eficaça si els responsables, en aquest cas un grup de dones, no es troben en condicions personals i comunitàries de poder-lo portar a terme de manera honesta. Calia, per tant i com a primer objectiu, posar tot l'esment en la formació cristiana de les persones de la comunitat. I això pretenia l'estil de vida específic que mossèn Domenge i la seva germana Maria Antònia pensaren per a la comunitat del carrer de s'Estrella. Un tema per reflexionar amb atenció és aquest: amb unes eines tan senzilles com són l'adoració del santíssim, el rosari, els actes de pietat que a nosaltres ens resulten de tan difícil comprensió, va ser possible construir personalitats cristianes i religioses que de fet i sense donar-hi massa importància s'entrega-

ven incondicionalment a l'ideal evangèlic. Tant la crònica com la història en donen proves suficients; i justifiquen la nostra admiració.

Però el temps té una dimensió que ens sobrepassa i de la qual no dispo- sam. El Concili Vaticà II, juntament amb els canvis accelerats i no sempre prevists que experimentà la societat espanyola i molt especialment la mallorquina a partir del fenomen turístic iniciat els anys cinquanta, crearen una circumstància també nova que agafà de sorpresa tothom, molt especialment el petit món eclesial, còmodament instal·lat a redós dels vencedors de la Guerra Civil. Per aquest motiu, crec que és especialment significativa la lucidesa del grup i de la seva superiora d'aleshores, la mare Maria de l'Eucaristia Cubells, elegida l'any 1956 amb la voluntat de trobar un futur per a una comunitat que en tenia fretura. El problema era prou clar: la comunitat tenia consciència clara de la manca d'identitat suficient per poder-se perpetuar en el temps i l'espai que s'obria davant d'elles. Les solucions no eren infinites; dues, en contemplaven les monges: o unir-se a una altra congregació o cercar vocacions a fora Mallorca i estendre's a altres terres. No cal repetir aquí la successió dels fets que es despregueren de la presa de posició de la comunitat i dels qui els ajudaven en el discerniment. La solució finalment decidida, després de molts intents, em sembla que dona raó de la qualitat cristiana de les persones que la prengueren. De les possibilitats que la vida els posava al davant, optaren per allò que més s'adeia a la seva experiència de vida religiosa i espiritual: la incorporació a una congregació monàstica. El Concili Vaticà II havia recuperat el valor i el paper de la vida dels monjos i de les monges en el si de l'Església Catòlica i de la societat del temps. El Concili parlava de la necessitat de cridar ben fort amb el testimoni de la pròpia vida que només un Absolut valia la pena de ser tingut com Absolut per l'home i la dona del segle xx: aquell que s'identifica amb l'Amor sense límits, el Déu amb nosaltres, Jesús Ressuscitat. Servir la humanitat des de la pregària litúrgica i personal, en una comunitat que concreta la caritat per tal de viure en la fe i proclamar l'esperança, prenia un nou impuls que en aquells moments era rebut amb vertader entusiasme. A Mallorca fou així. Record perfectament el que va suposar per a la nostra Església diocesana la bona notícia que anunciava l'erecció d'un monestir benedictí a la nostra terra.

La història dolorosa d'aquesta transformació a primera vista resulta mala de pair. Neix la pregunta de sempre: per què ha de ser tan difícil, Déu meu, que les coses vagin endavant i per què tant de patiment que podria inclús semblar inútil si no existís la fe? Tal vegada només hi ha una resposta: «si el gra de blat no mor...». I és amb aquesta llum que nosaltres hem de llegir tant la crònica com la història.

Encara una cosa més per acabar: a partir de la transformació de la Congregació de Serventes de la Santa Família en monestir benedictí, hom podria pensar que les coses anirien per un altre camí pel qual han marxat. De fet, el nombre de les germanes s'ha anat reduint fins a la necessitat d'una nova decisió, també dolorosa: passar a formar part de la comunitat benedictina de Sant Benet de Montserrat. El Concili Vaticà II i l'evolució acceleradíssima de la societat, sobretot a partir de la Transició a l'Estat Espanyol, ha provocat un «efecte pervers», si amb aquesta expressió es vol designar qualche cosa inesperada, no controlada i per a molts de difícil explicació. A la pregunta que ens hem plantejat unes ratlles més amunt, n'hi podem afegir una altra, immediatament: com és possible que intents tan honests de fidelitat, de purificació interior, de revisió del passat en clau evangèlica, de desig radical d'assemblar-se més i més a Crist servidor hagin, de fet, provocat la desfeta de tantes formes de vida cristiana, de les quals la manca de vocacions, a tots els nivells, representa l'exponent més visible? Ja sé que les respostes són moltes i diferenciades: a un problema complex seria poc seriós donar-li una solució fàcil. Però precisament per això, seria molt injust oblidar la perplexitat de tantes persones que s'han vist immerses en aquesta situació sense altres eines per enfrontar-la que una fe crucificada en espera de la resurrecció.

Per aquest motiu no vull acabar la meua aportació sense una memòria entranyable a una persona, que actualment representa la memòria viva de la història que es conta en el present volum: la mare Margalida Antònia, última abadessa del monestir de la Santa Família de Manacor. I explicaré per què.

Els editors del present volum han tingut l'encert d'oferir al lector un conjunt de treballs rigorosos que permeten copsar el significat que per a Manacor i per a la diòcesi de Mallorca ha tingut la Congregació de Serventes de la Santa Família fins al dia d'avui.

Maria Magdalena Gelabert Miró tracta el tema de la religiositat popular del temps de la fundació, insistint en la tesi —no sempre tinguda prou en compte— de la feminització del catolicisme del temps: una mostra que la vida, també la vida cristiana, va sempre un pam per endavant de les jerarquies i dels controls oficials.

La figura del fundador, mossèn Bartomeu Domenge, és presentada de manera prou documentada per Francesc Vicens Gomila. Situant-lo en les coordenades del temps, l'autor aconsegueix establir el contacte d'ànima a ànima entre l'avui del lector i les inquietuds, les esperances, el desig d'acostar la fe a la gent més senzilla, que es troba als orígens de la creació de la comunitat del carrer de s'Estrella.

Pere Fullana Puigsever ha elaborat, amb la saviesa que caracteritza els seus

treballs, la narració de la vida de La Reunió i de la Congregació, imprescindible per aproximar-se al coneixement de l'aportació de les religioses d'aquesta comunitat a la història més ampla del seu poble.

Segueixen després alguns articles que es concentren en dimensions més concretes de la Congregació: un estudi sobre el temple primer de la comunitat, a càrrec de Soledad Liaño Gibert; un més de Pere Terrassa Rigo sobre l'aportació de les Serventes a la religiositat popular a través de la Visita Domèstica i, un tercer article, sobre el culte i l'aportació cultural de la comunitat de Serventes, en especial sobre el fons musical conservat al seu arxiu, a càrrec de Bàrbara Duran Bordoy.

Imprescindible també, la darrera aportació d'Irene Brugués Massot i la germana Coloma Boada Catasús sobre la relació del pas de Serventes a Benedictines, per arrodonir la reflexió del lector i aportar-li les dades oportunes per acostar-se a un dels moments més interessants i difícils de la comunitat de la Santa Família.

Però mancava una cosa essencial, i és d'agrair que no els hagi passat per alt: el testimoni. El llibre s'acaba amb un últim apartat dedicat a la memòria i el record, on es recull la memòria gràfica de la Congregació, Bernat Nadal Nicolau reviu la seva infantesa i escolarització amb les monges de la Santa Família i Antònia Matamalas Prohens entrevista la mare Margalida Antònia Lliteres Nadal en un deliciós diàleg que ha de ser apreciat molt més enllà del que l'última abadessa diu. I referint-me a aquest punt vull acabar.

Margalida Antònia és dona de silencis. De silencis llargs i plens. És la supervivent d'una peripècia difícil, mesella d'illusos, d'esperances, de fe en el futur de Déu..., que certament no és el nostre. La duresa de la realitat no ha doblegat aquesta dona manacorina en el seu desig de fidelitat, malgrat tot i contra tot. Mai sabrem dels seus diàlegs amb el Senyor, crucificat i ressuscitat; mai sabrem del seu amor concret, crucificat i ressuscitat; mai de les hores passades en el dubte i en l'obscuritat de la fe. Li hem d'agrair el seu testimoni. No sols el que ens ha fet arribar a través de l'entrevista que tanca el present volum; també per la seva tenacitat en mantenir a la nostra església de Mallorca una voluntat de vida benedictina. Els qui coneixem la mare Margalida Antònia li ho agraïm. A ella i a les germanes que l'han acompanyada en aquest camí, no sempre de roses, com hem pogut comprovar a través de la lectura d'aquest llibre. Amb elles, en la pregària comuna, ens obrim plegats a l'esdevenidor: podem estar segurs que està en les mans de Déu perquè el passat i el present ens proporcionen testimonis com el de la mare Margalida Antònia i de les seves germanes.

Dones creant xarxa

Religiositat
femenina
a Manacor
al tombant
del segle xx

El llibre que teniu a les mans neix de la voluntat de deixar testimoni de la Congregació de les Serventes de la Santa Família i de les seves successores, la comunitat benedictina de la Santa Família de Manacor, en un moment en el qual el seu passat es dilueix en un present canviant. La seva història és un relat d'amor i de fe en femení. És la història d'unes dones que, qüestionant els rols que la societat de la seva època els imposava, deixaren enrere la seva família per seguir una crida de servei; com diuen les abadeses que prologuen l'obra, «per ser qui eren, fidels a elles mateixes i a la seva crida, arrelades en un poble i disposades sempre a crear llaços d'amistat i servei segons les necessitats de cada moment».

Aquesta obra no només és un llibre sobre la història d'una congregació femenina desapareguda, sinó sobre la dona a l'Església i la societat mallorquina de la primera meitat del segle xx. En un món d'homes, pensat per homes i per a homes, unes manacorines van saber crear un espai d'apoderament per a la dona, un centre d'apostolat femení, d'encontre, de formació i de catequesi per a nins i nines, al·lots i al·lotes i dones manacorines de totes les edats, que donava servei a les necessitats femenines d'una societat en transformació.

